

**การบูรณาการทุนทางสังคมและทุนมนุษย์:
กรณีศึกษาหมู่บ้านเกษตรพอเพียง ชายแดน ไทย - กัมพูชา**
**INTEGRATION BETWEEN SOCIAL AND HUMAN CAPITAL: CASES STUDY
OF SUFFICIENCY ECONOMY VILLAGES, THAI - CAMBODIAN BORDER**

ณัฐพงษ์ เพชรลอ
ธันภัทร โคตรสิงห์
วรภัทร เมฆขจร
ทักษบุตร ไกรประสิทธิ์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะของการบูรณาการระหว่างทุนทางสังคมกับทุนมนุษย์ที่นำไปสู่ความเป็นชุมชนต้นแบบเกษตรพอเพียงของหมู่บ้านพอเพียง* จังหวัดสระแก้วและหมู่บ้านดอกकुณ* จังหวัดปัตติเยนเจย ประเทศกัมพูชา และศึกษาปัญหาและแนวทางในการพัฒนาชุมชนเกษตรพอเพียงของหมู่บ้านพอเพียง* จังหวัดสระแก้วเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 4 กลุ่มที่สำคัญคือ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มชาวบ้านผู้มีความสามารถด้านทักษะอาชีพ กลุ่มอาสาสมัครผู้ขับเคลื่อนการดำเนินงานของชุมชน และกลุ่มที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับภาครัฐฝั่งไทย 12 คน และฝั่งกัมพูชา 12 คน รวมเป็น 24 คน ตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า ผลการวิจัย การศึกษาจากทั้งสองชุมชนพบรูปแบบในการบูรณาการระหว่าง ทุนทางสังคม ที่ประกอบด้วย ความไว้วางใจ บรรทัดฐาน และเครือข่ายทางสังคม และทุนมนุษย์ ที่ประกอบด้วย ความรู้ ความคิด ลักษณะนิสัย ทักษะชีวิต และทักษะอาชีพ มีการบูรณาการใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) การบูรณาการทางวัฒนธรรม 2) การบูรณาการทางบรรทัดฐาน 3) การบูรณาการสื่อสาร 4) การบูรณาการหน้าที่ ส่วนปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชนเกษตรพอเพียงเข้มแข็ง ดังต่อไปนี้ 1) การสนับสนุนภาครัฐที่ไม่ได้สนับสนุนบนพื้นฐานของความยั่งยืน 2) การจัดสรรทรัพยากรการเกษตรกรรมไม่เพียงพอ 3) ชาวบ้านทำตามคำแนะนำภาครัฐโดยไม่ตระหนักในการคำนวณต้นทุน 4) ภาครัฐไม่มีการวางแผนการกระจายผลผลิต ของเกษตรกรและปล่อยให้ไปตามกลไกตลาด

และ 5) ขาดการสืบทอดแนวคิดการพัฒนาเกษตรทฤษฎีใหม่บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กับเยาวชน

คำสำคัญ: การบูรณาการทางสังคม, ทูตทางสังคม, ทูตมนุษย์

Abstract

The objectives of this research were to study the patterns and characteristics of the integration between social capital and human capital leading to the model community of sufficiency agriculture of Sufficiency Village * Sa Kaeo Province and Dok Koon Village * Pantia Province. Beautiful Cambodia: To study the problems and approaches for community development of sufficiency agriculture of Sufficiency Village * Sa Kaeo Province, qualitative research. There are four essential key informants: Community leaders Group of villagers capable of occupational skills, Volunteer groups that drive community operations. The workgroup involved 12 Thai government and 12 Cambodian people, totaling 24 people, examining the data using a three-prong investigative method. The results of studies from both communities revealed patterns in the integration between the two communities. Social capital comprises trust, norms, social networks, and human capital comprising knowledge, ideas, character, life skills, and career skills. There are four aspects of integration: 1) Cultural integration 2) Norm integration 3) Communication integration 4) Function integration the problems and obstacles to the development of factual sufficiency agricultural communities are as follows: 1) Unsupported government support based on sustainability 2) Inadequate agricultural resource allocation 3) Villagers follow government advice. 4) The government did not plan for product distribution. And 5) lack of success to the concept of agricultural development based on the sufficiency economy philosophy for youth.

Keywords: Social Integration, Social Capital, Human Capital

บทนำ

จากการที่ประเทศไทยประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี 2550 จนถึงขณะนี้ ทั้งตัวเลขดัชนีทางเศรษฐกิจและความรู้สึกของประชาชน ยังไม่พลิกฟื้นคืนสู่ความมั่นคงอย่างที่เคยเป็นมา จึงทำให้หน่วยงานรัฐบาลหันมาเน้นการพัฒนาประเทศที่ยึดหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนา ยึดทางสายกลาง อยู่บนพื้นฐานของความสมดุลและพอดี และพอประมาณอย่างมีเหตุผล นำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สามารถพึ่งตนเอง มีภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทันโลกอย่างไรก็ตามแนวโน้มของการพัฒนาในปัจจุบันและในอนาคตกำลังเข้าสู่ช่วงของการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการรวมตัวกันเพื่อเป็นประชาคมเดียวกันในข้อตกลงอาเซียน ภายในปี พ.ศ. 2558 ภายใต้ยุทธศูนนิยมที่ผลักดันการรวมกันของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการต่อรองการแข่งขันในเวทีระหว่างประเทศ และผลประโยชน์ในการพัฒนาร่วมกันในภูมิภาค นอกจากจะมองในมิติของการแข่งขันทางเศรษฐกิจแล้ว อีกหนึ่งโอกาสที่สำคัญของการรวมตัวกันระหว่างประเทศเพื่อนบ้านคือ การส่งเสริมในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (เพิ่มศักดิ์ คงแก้ว, 2555)

ที่ผ่านมากองทัพบก ได้ดำเนินการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน เป็นโครงการ “เมืองคู่ขนาน” มาตั้งแต่ปี 2548 โดยอ้างอิงจากกรอบโครงการเมืองคู่มิตร จากปฏิญญาพุกาม ที่ผู้นำทั้ง 5 ประเทศได้แก่ ไทย กัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนาม ได้ลงนามกันเมื่อ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 ณ เมืองพุกาม ประเทศพม่า โดยมีกองกำลังสุรนารี โดย พลเอกพิเชษฐ วิสัยจร ผู้บัญชาการกองกำลังสุรนารี ในขณะนั้น โดยได้น้อมนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปเผยแพร่และอบรมให้แก่ราษฎรกัมพูชาเป็นแนวทางการดำเนินงาน และต่อมาในปี 2550 พลเอกอนุพงษ์ เผ่าจินดา ผู้บัญชาการทหารบกในขณะนั้น ได้มีนโยบายให้ กองกำลังป้องกันชายแดนต่าง ๆ สนับสนุนการพัฒนาให้ชุมชนที่อยู่ ตามแนวชายแดนของทั้งสองประเทศมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเท่าเทียมกัน เพื่อแก้ไขปัญหาเงื่อนไข ตามแนวชายแดนต่าง ๆ จึงให้ดำเนินการหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานตามแนวชายแดน การดำเนินการยังไม่เป็นรูปธรรมเนื่องจากปัญหาความขัดแย้งกรณีปราสาทพระวิหาร ดำเนินการได้เฉพาะพื้นที่ที่ไม่มีการสู้รบ กองทัพบก ได้ให้ความสำคัญ ในการสร้างความสัมพันธ์อันดี กับประเทศเพื่อนบ้าน ในทุกด้าน จึงให้หน่วยกองกำลัง ป้องกันชายแดน ดำเนินงานโครงการหมู่บ้านคู่ขนาน ให้เป็นรูปธรรม ซึ่งกองกำลังสุรนารี ได้ดำเนินงานโครงการหมู่บ้านคู่ขนาน ปี 2556 โดยเน้นไปยังพื้นที่ที่เป็นจุด

ผ่านแดนถาวร หรือจุดผ่อนปรนทางการค้า โดยมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน 4 ประการ คือ 1) เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงปลอดภัยในพื้นที่ชายแดนเฉพาะพื้นที่ 2) เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้านโดยเน้นประชาชนในหมู่บ้านคู่ขนาน 3) เพื่อให้การพัฒนา ระหว่างชายแดนมีความใกล้เคียงกัน ทำให้ลดปัญหาความมั่นคงในอนาคต และ 4) เพื่อเตรียมความพร้อมในการก้าวไปสู่ประชาคมอาเซียน 2558 (ศูนย์การเรียนรู้หน่วยเฉพาะกิจกรรมทหารพรานที่ 26, 2556)

ในด้านความร่วมมือชายแดน ปัจจุบันไทยกับกัมพูชามีจุดผ่านแดนถาวรระหว่างกัน 6 จุด และจุดผ่อนปรนอีก 9 จุด (ปัญญา วิมลเศรษฐ, 2556) เพื่ออำนวยความสะดวกด้านการสัญจรข้ามแดนระหว่างประชาชนทั้งสองฝ่ายบนพื้นฐานของความตกลงสัญจรข้ามแดนไทย - กัมพูชา ปี 2540 ซึ่งกำหนดให้ผู้สัญจรข้ามแดนต้องใช้เอกสารเดินทางที่ถูกต้อง ได้แก่ หนังสือเดินทางและบัตรผ่านแดน นอกจากนี้ ยังสนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามเอกสาร Concept Paper on Thailand - Cambodia Border Points of Entry: Ways towards New Order, Effective Border Management and Greater Bilateral Cooperation ซึ่งส่งเสริมการสัญจรข้ามแดนที่ถูกต้อง การอนุรักษ์สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติในพื้นที่ชายแดน การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมในพื้นที่ชายแดน อย่างไรก็ตาม ปัญหาในพื้นที่ชายแดนยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะการลักลอบค้ายาเสพติด แรงงานลักลอบเข้าเมือง โดยผิดกฎหมาย การโจรกรรมรถยนต์และรถจักรยานยนต์ ปัญหาการปฏิบัติต่อชาวกัมพูชาที่ถูกจับกุม ในบางครั้ง การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ไทยเพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม อาจนำไปสู่การเสียชีวิตและบาดเจ็บ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลและประชาชนของทั้งสองประเทศได้ (สุพรรณิ ไชยอำพร, 2547)

จังหวัดสระแก้วซึ่งเป็นจังหวัดชายแดนที่ติดกับประเทศกัมพูชา อีกทั้งยังอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นศูนย์กลางการพัฒนามากนัก จะทำให้การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมที่อาจเกิดขึ้นจึงไม่ได้เป็นเพียงอิทธิพลคู่ขนานระหว่างพื้นที่ใกล้เคียงเท่านั้น แต่อิทธิพลด้านความเจริญทางการค้า จะส่งผลกระทบต่อเมืองชายแดนทั้งสองด้วย ดังนั้นการเริ่มต้นการศึกษาเรื่องการบูรณาการทางสังคมของชุมชนชายแดน ไทย - กัมพูชา จึงเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะของการบูรณาการระหว่างทุนทางสังคมกับทุนมนุษย์ที่นำไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของหมู่บ้านพอเพียง* จังหวัดสระแก้วและหมู่บ้านดอกคูณ* จังหวัดปทุมธานีเลยเถิดเลย ประเทศกัมพูชา
2. เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางในการพัฒนาชุมชนเกษตรพอเพียงของหมู่บ้านพอเพียง* จังหวัดสระแก้ว

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการศึกษา ประกอบด้วย การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) สนทนาพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - participant Observation) กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการเก็บข้อมูล มีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยใช้วิธีการถามต่อ ๆ กันไป (Snowball Random Sampling) เพื่อให้ได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key - Informant) โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พื้นที่ศึกษามี 2 พื้นที่ แต่ละพื้นที่มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1) หมู่บ้านพอเพียง* ประเทศไทย ประกอบด้วย 4 กลุ่มที่สำคัญคือ กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน ประกอบด้วยผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่ใช่ทางการ กลุ่มชาวบ้านผู้มีความสามารถด้านทักษะอาชีพจำนวน 3 คน อาสาสมัครผู้ขับเคลื่อนการดำเนินงานของชุมชนจำนวน 3 คน ผู้ที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับภาครัฐ จำนวน 3 คนรวมจำนวน 12 คน นอกจากนั้นยังมีการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานด้านการพัฒนาชุมชนจังหวัด และชาวบ้าน รวม จำนวน 30 คนและ 2) หมู่บ้านดอกคูณ* ประเทศกัมพูชาประกอบด้วย 4 กลุ่มที่สำคัญคือ กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน ประกอบด้วยผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่ใช่ทางการ กลุ่มชาวบ้านผู้มีความสามารถด้านทักษะอาชีพจำนวน 3 คน อาสาสมัครผู้ขับเคลื่อนการดำเนินงานของชุมชนจำนวน 3 คน ผู้ที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับภาครัฐ จำนวน 3 คนรวมจำนวน 12 คน นอกจากการสัมภาษณ์แล้วยังมีการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และผู้ที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับภาครัฐ จำนวน 8 คนสำหรับการวิเคราะห์และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลใช้วิธีการ

ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) การนำเสนอข้อมูลและข้อกรณีศึกษา จะใช้นามสมมติทั้งหมดเพื่อเป็นไปตามหลักการปกป้องแหล่งข้อมูลตามหลักการวิจัยอย่างมีจริยธรรม โดยชื่อที่เป็นนามสมมติจะใช้เครื่องหมาย “*”

ผลการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ศึกษาในเรื่องของการบูรณาการทุนทางสังคมกับทุนมนุษย์ ในเรื่องทุนทางสังคมประกอบด้วย ความเชื่อใจ (Trust) เครือข่าย (Network) และบรรทัดฐาน (Norm) ส่วนทุนมนุษย์ประกอบด้วย ความรู้ ความคิด จิตลักษณะนิสัย ทักษะชีวิต และทักษะอาชีพจากการศึกษาทั้งสองชุมชนพบ รูปแบบในการบูรณาการในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การบูรณาการทางวัฒนธรรม พบว่าทั้งสองชุมชนมีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกันในแง่ของบริบทคือการผ่านภาวะสงครามมาหลายช่วงอายุคน ต้องตกอยู่ในความไม่สงบสุข มีการอพยพบ่อยครั้ง แต่ฝั่งไทยได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลค่อนข้างดีและใช้ยุทธศาสตร์ในการนำผู้คนมาอยู่ร่วมกันและให้ความปลอดภัย ดังนั้นความรู้สึกของคนในชุมชนพอเพียง* จึงเป็นความรู้สึกถึงความเป็นพวกพ้อง เครือญาติ ส่วนผู้คนที่มาจากต่างถิ่นกัน ก็จะได้รับความเห็นอกเห็นใจว่าหนีร้อนมาพึ่งเย็น จึงเกิดเป็นลักษณะนิสัยที่เอื้ออาทร เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เมื่อมีกิจกรรมของชุมชน เช่นงานบุญ การทำแปลงเกษตรพอเพียง กิจกรรมสร้างลานตากข้าว คนในหมู่บ้านก็จะมาช่วยเหลือกัน จึงทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ซึ่งจะส่งผลให้เกิดบรรทัดฐานร่วมในเวลาต่อมา ส่วนทางฝั่งกัมพูชาลักษณะนิสัยของผู้คนจะโดดเด่นในเรื่องความมุ่งมั่น ตั้งใจ จริงจัง ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ กิจกรรมที่ทำร่วมกันทำคล้ายกับทางฝั่งไทยเช่น งานบุญงานประเพณี จนเกิดเป็นบรรทัดฐานที่ว่าเมื่อมีงานบุญต้องมาช่วยเหลือซึ่งกันและกันแต่เกิดขึ้นในมุมมองของการเคร่งครัดทางศาสนาและความกตัญญู ผู้คนทางฝั่งกัมพูชาจะจริงจังกับเรื่องการทำบุญและการศึกษามากทำให้เกิดทุนมนุษย์ที่มีโอกาสเพิ่มพูนมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนเรื่องทุนทางสังคมเนื่องจากประเทศเพิ่งฟื้นตัวจากภาวะสงครามจึงอาจยังไม่พบทุนทางสังคมในหมู่บ้านดอกคูณ อย่างไรก็ตามหากขยายขอบเขตขึ้นมาเป็นระดับตำบล พบว่าเริ่มมีการรวมกลุ่มและระดมทุน เพื่อสร้างเครือข่ายที่อาจจะก่อให้เกิดทุนทางสังคมในอนาคต

สำหรับการปรับตัวทางวัฒนธรรม พบว่า ชาวกัมพูชาสามารถเข้ามาอยู่ในประเทศไทยได้ โดยแทบไม่รู้สึกว่าการต้องปรับตัวในเรื่องใดบ้างยกตัวอย่างเช่น กรณีของแหลมม่อน ที่ย้ายมาจากกัมพูชามาอยู่ในหมู่บ้านพอเพียง ขณะที่ชาวบ้านในหมู่บ้านพอเพียงเองก็ไม่ได้มีความรู้สึกว่ามี

วัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างคนในชุมชน อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมไทยค่อนข้างมีความอะลุ้มอล่วยมากกว่า แต่ในทางตรงกันข้ามหากคนไทยจะย้ายไปอยู่ฝั่งกัมพูชาจะเกิดภาวะที่เรียกว่า ชะงักชะงันทางวัฒนธรรม เพราะประเพณีวัฒนธรรมของฝั่งกัมพูชาค่อนข้างจะควบคุมพฤติกรรมของผู้ที่อยู่อาศัยมากกว่า ดังนั้นจึงมักเห็นได้โดยทั่วไปว่าชาวกัมพูชาที่ย้ายเข้ามาหาโอกาสในการทำงานในประเทศไทย นอกจากปัญหาด้านการหลบหลีกการควบคุมทางกฎหมายแล้วก็ไม่พบว่าชาวกัมพูชาต้องปรับตัวในเรื่องวิถีชีวิตมากนัก อีกทั้งยังเห็นว่า ชาวกัมพูชาสามารถแสดงศักยภาพตนเองได้อย่างเต็มที่มากกว่าที่ยังคงอยู่ในประเทศของตน

2. การบูรณาการทางบรรทัดฐาน พบว่า บรรทัดฐานที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านพอเพียงในรูปแบบกฎระเบียบชุมชน มีกระบวนการสร้างขึ้นจากที่คนในชุมชนพบกับปัญหา แล้วจึงมาวางแผนร่วมกันในชุมชน ซึ่งเนื้อหาที่ถูกกำหนดมาเป็นกฎระเบียบก็เพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข หากถามถึงกฎระเบียบของชุมชนสังเกตได้ว่าชาวบ้านอาจจะจำไม่ได้ทั้งหมด เพราะเกิดจากความรู้สึกและยึดถือปฏิบัติโดยไม่รู้ตัว และส่วนใหญ่ก็พบว่าผู้คนมีการเคารพกฎระเบียบ ในแง่ของการปรับตัวหรือบูรณาการบรรทัดฐาน ทางชุมชนพอเพียงจะพบได้น้อยกว่าเนื่องจากบรรทัดฐาน กฎระเบียบทางสังคมไทย ไม่ได้มีความแข็งแกร่งมากนัก ค่อนข้างมีความยืดหยุ่นกว่าฝั่งกัมพูชา ทำให้การปรับตัวเข้ากับบรรทัดฐาน เกิดขึ้นง่ายกว่าที่กัมพูชาส่วนในเรื่องบรรทัดฐานของประเทศกัมพูชาพบว่า ค่อนข้างกำหนดมาเป็นกฎชัดเจน และชาวบ้านจำได้ว่าทำอะไรได้หรือไม่ได้ ในชุมชนพอเพียงส่วนใหญ่ตอบได้เพียงว่า เป็นคนดีไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น ในขณะที่ชุมชนดอกคูณ ตอบได้ว่าห้ามส่งเสียงดังหรือจัดงานเกิน 4 ทุ่ม เป็นต้นในเรื่องค่านิยมร่วมของคนในชุมชนพอเพียงพบว่าทุกคนเน้นในเรื่องความสงบ และการไม่ทะเลาะทแยงจนเกินไป ให้อยู่อย่างสบายๆ ในขณะที่คนกัมพูชา จะขยันตั้งใจเพื่อผลักดันชีวิตตนเองให้ดีขึ้น เมื่อมีโอกาสจะส่งลูกหลานให้เข้ามาทำงานในประเทศไทย

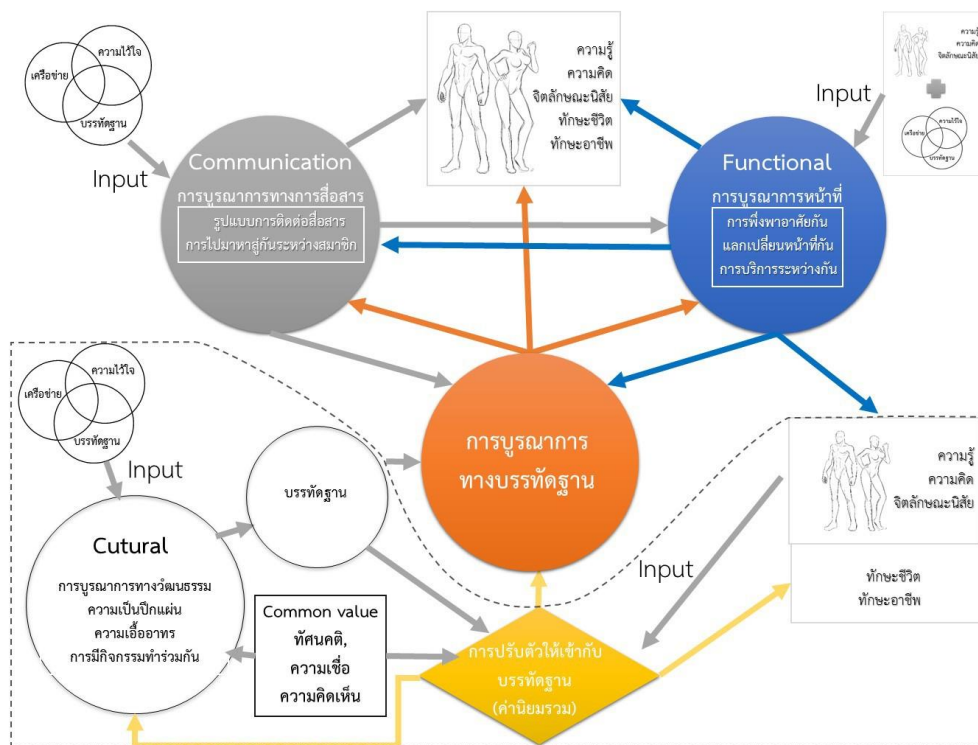
3. การบูรณาการสื่อสาร พบว่า ผู้คนในชุมชนมีการบูรณาการทางการสื่อสารระหว่างกันทั้งในชุมชน นอกชุมชน และสื่อสารระหว่างกันในสองประเทศ การบูรณาการทางการสื่อสารก่อให้เกิดการบูรณาการหน้าที่ และการบูรณาการทางบรรทัดฐาน แน่นอนว่าหมายรวมถึงการบูรณาการทางวัฒนธรรมด้วย เนื่องจากมนุษย์จะต้องเริ่มจากการสื่อสาร จึงจะมีพฤติกรรมไปในทิศทางเดียวกัน หรือรับรู้หรือทำความเข้าใจร่วมกัน ในส่วนของชุมชนพอเพียงและชุมชนดอกคูณ มีการสื่อสารทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ แบบไม่เป็นทางการผ่านการพบปะพูดคุย ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลผู้นั้นมีลักษณะนิสัยที่ชอบให้ข้อมูลข่าวสารแก่ผู้อื่น เช่น กรณี หู

ที่เปรียบเสมือนผู้ที่คนในชุมชนคิดว่าเป็นผู้เชื่อมโยงประสานข่าวสารในชุมชน ในขณะที่ คาร์ฟมินิสัยที่ไม่ชอบพูด แต่ชอบฟังแล้วปฏิบัติมากกว่าอย่างไรก็ตามก็ชอบพาตนเองไปไว้ในสถานการณ์ที่มีการติดต่อสื่อสารเพื่อรับข้อมูลข่าวสารจากผู้อื่นอยู่เสมอ ๆ สิ่งที่ชุมชนในฝั่งกัมพูชาแตกต่างไปจากชุมชนพม่าเพียงคือ การพบปะสังสรรค์ของผู้คนจะไม่นิยมไปที่บ้าน แต่จะไปพบกันที่ร้านค้าใหญ่หรือตลาด เป็นแบบแผนที่แตกต่างออกไป

4. การบูรณาการหน้าที่ พบว่า มีการบูรณาการหน้าที่ทั้งสองชุมชน สามารถแลกเปลี่ยนหน้าที่กันอย่างค่อนข้างแยกชัดเจน จนเกิดเป็นธรรมเนียมปฏิบัติได้เป็นอย่างดี มีการพึ่งพาอาศัยกันและช่วยเหลือกันในการทำงาน โดยเฉพาะกรณีงานบุญงานประเพณี วัดจะได้รับการบริจาคเงินและมีผู้เข้ามาทำกิจกรรมหน้าที่ของตนเองตามความถนัด ไม่ว่าจะเป็นการทำอาหาร ล้างจาน ช่างไฟ ช่างเครื่องเสียง มัคทายก และมักจะเป็นไปในรูปแบบเดิมซ้ำ ๆ จนเหมือนเป็นหน้าที่ และเกิดขึ้นเป็นแบบแผนการปฏิบัติ อย่างไรก็ตามหากมีสมาชิกคนใดไม่ว่างหรือไม่อยู่ทำหน้าที่จะมีคนอื่นสามารถทำหน้าที่แทนได้ ในการบูรณาการหน้าที่นั้นพบว่า เป็นในลักษณะพึ่งพาอาศัยและให้บริการต่อกันในกลุ่มคณะกรรมการผู้ขับเคลื่อนชุมชนเพียงไม่กี่คน เกี่ยวกับกิจกรรมร่วมของชุมชน แต่หากเป็นหน้าที่ในเชิงสังคม เช่นหน้าที่ในการให้ทักษะอาชีพ พบว่า กรณีของชีว* นอกจากจะเป็นนายจ้างที่จ้างงานแล้วยังทำหน้าที่ในการฝึกอาชีพซึ่งถือเป็นการสร้างทุนมนุษย์ให้กับคนในชุมชน ในขณะที่เมื่อเกิดทุนมนุษย์ขึ้นหลาย ๆ คนก็อาจนำไปสู่เครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มช่างทำหินอ่อน อีกด้วย อีกหนึ่งกรณีของการบูรณาการทางหน้าที่คือ กรณีพะยูนที่เป็นผู้ใหญ่บ้านคนเก่าซึ่งเป็นมัคนายกประจำหมู่บ้าน เมื่อมีงานบุญก็จะต้องนำสวดมนต์ ในขณะที่ผู้นำแบบไม่เป็นทางการ แม้ว่าจะไม่ได้มีหน้าที่หลักในการขับเคลื่อนชุมชนแล้ว แต่ก็ยังเป็นที่น่าเชื่อถือ ถือเป็นบุคคลสำคัญของชุมชนคนหนึ่งที่ร่วมก่อตั้งชุมชนมา และทำหน้าที่ในการสั่งสอนลูกหลานในชุมชน นอกจากการเป็นผู้นำทางพิธีกรรมของหมู่บ้าน

สามารถสรุปได้ว่าทุนทางสังคมและทุนมนุษย์เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการบูรณาการในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการบูรณาการทางวัฒนธรรม การบูรณาการทางบรรทัดฐาน การบูรณาการทางการสื่อสาร และการบูรณาการหน้าที่ โดยมีความสัมพันธ์กันดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ตัวแบบความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับทุนมนุษย์ที่ส่งผลต่อการบูรณาการทางสังคม

ปัญหาอุปสรรคของการพัฒนาด้านการเกษตรของชุมชน

1. การบริหารจัดการน้ำไม่สามารถทำได้เพราะอยู่นอกเขตชลประทาน ปัญหาการขาดแคลนน้ำเป็นปัญหาหลักของชุมชนเกษตรกรรมซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดน อยู่นอกเขตชลประทาน ทำให้การปลูกข้าวไม่สามารถทำได้ตลอดทั้งปี ประชาชนในชุมชนจึงมีการปรับตัวโดยการเข้าไปหางานทำในเมืองในช่วงฤดูแล้ง หรือปรับเปลี่ยนการเพาะปลูกเป็นพืชผักสวนครัวเพื่อหารายได้ประคองเลี้ยงตนเองในฤดูแล้ง

2. การผันน้ำจากคลองชายแดนเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมของตนในช่วงฤดูฝน โดยการสร้างฝายทดน้ำไม่สามารถทำได้เพื่อคลองกั้นระหว่างชายแดนไทย - กัมพูชา ส่งผลให้ปริมาณน้ำที่ล้นเข้าในแปลงข้าวน้อยลง (ซึ่งเดิมเคยทำได้แต่ปัจจุบันเกิดความเสียหายไม่สามารถทดน้ำได้เหมือนเดิม) ส่งผลให้ผลผลิตข้าวลดจำนวนลงเนื่องจากปริมาณน้ำลดลง

3. ความเจริญที่เข้ามามีผลกระทบหลายด้าน ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเสียง มลภาวะ การสัญจรของเด็กในชุมชน คนจากภายนอกพื้นที่เริ่มเข้ามา ไม่รู้จักความเป็นมา คนต่างถิ่น เข้ามาพักอาศัยประกอบอาชีพ มีคนนอกเข้ามาประกอบอาชีพในบริเวณนี้มาพักอาศัย ในบริเวณที่ว่างขายสิทธิให้คนนอก เข้ามาอยู่ ไม่ให้ความร่วมมือกับหมู่บ้าน อยู่อย่างปัจเจก บุคคลและมีอาชีพค้าขายในพื้นที่นอกชุมชน

สำหรับชุมชนฝั่งไทยเองแม้จะมีทุนทางสังคมเข้มแข็งกว่าชุมชนในฝั่งกัมพูชา แต่พบว่า มีปัญหาหลายด้านที่ต้องร่วมกันหาแนวทางการปรับตัว แก้ไขให้สามารถดำเนินการพัฒนา ชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยมีปัญหาและแนวทางการพัฒนาดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการพัฒนาชุมชนเกษตรพอเพียง

ลำดับ	ประเด็นการพัฒนา	ข้อวิเคราะห์ สาเหตุ	ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไข
1.	การสนับสนุนภาครัฐ ที่ไม่ได้สนับสนุนบน พื้นฐานของความ ยั่งยืน	การสนับสนุนในการพัฒนาไม่ได้ ร่วมวางแผนอนาคตกับชุมชนว่า เหมาะสมกับชุมชนหรือไม่ เป็น เพียงการทำตามนโยบายภาครัฐ อาทิ ไม่ใช้สารเคมีในการปลูกผัก โครงการผลิตปุ๋ยใช้เองในชุมชน เป็นต้น	วางกลยุทธ์ในการพัฒนาชุมชน ร่วมกัน โดยแนวทางพัฒนาเกษตร แบบอินทรีย์ เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม หาแนวทางกำจัดศัตรูพืชด้วยวิธีการ ทางธรรมชาติ และการผลิตปุ๋ยใช้เอง ในชุมชน
2.	การจัดสรรทรัพยากร การเกษตรกรรมไม่ เพียงพอ	ทรัพยากรน้ำไม่เพียงพอต่อการ ทำการเกษตรกรรมตลอดทั้งปี ยังพึ่งน้ำตามฤดูกาลทำให้รายได้ ของประชาชนไม่เพียงพอต่อการ ดำรงชีวิตและเกิดการย้ายถิ่นฐานเข้าไปทำงานในเมือง	จำเป็นต้องมีการปฏิรูประบบ ชลประทานในพื้นที่ให้สามารถจัดส่ง น้ำให้เพียงพอต่อความต้องการใน ภาคการเกษตรตลอดทั้งปี
3.	ชาวบ้านทำตาม คำแนะนำภาครัฐ โดยไม่ตระหนักใน การคำนวณต้นทุน	ภาครัฐส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ มักทำตามกระแสนโยบาย เพื่อให้มีโดยไม่มองปัจจัย ทางด้านการตลาดว่าผลิตแล้ว จะขายได้ในราคาเท่าไรในอนาคต นับเป็นความเสี่ยงของ	การส่งเสริมอาชีพของภาครัฐ ต้องให้ ความสำคัญในการคำนวณต้นทุนที่ แท้จริงในการดำเนินการ เพราะต้นทุน ในแต่ละช่วงในการดำเนินการจะ แตกต่างกันตามฤดูกาล เช่น การเลี้ยง ไก่ไข่ ต้นทุนหลักอยู่ที่ค่าอาหาร ถ้ามี การส่งเสริมการเลี้ยงไก่ไข่ ต้องมีการ

ลำดับ	ประเด็นการพัฒนา	ข้อวิเคราะห์ สาเหตุ	ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไข
		เกษตรกรที่จะขาดทุน อาทิ การเลี้ยงไก่ไข่และการทำหมูหลุม	ส่งเสริมการผลิตอาหารไก่ด้วยตัวเอง เพื่อลดต้นทุนการผลิตไข่ เป็นต้น หรือหาแหล่งตลาดที่สามารถขายไข่ที่มีราคาสูงเพราะเป็นกลุ่มตลาดด้านสุขภาพ และพัฒนาคุณภาพไข่ให้ได้ตามมาตรฐาน เช่น ไข่อินทรีย์ เป็นต้น
4.	ภาครัฐไม่มีการวางแผนการกระจายผลผลิตของเกษตรกรและปล่อยให้ไปตามกลไกตลาด	ปัญหาการวางแผนหาแหล่งตลาดของภาครัฐยังไม่มี ความชัดเจน ประชาชนยังต้องเป็นผู้หาทางกระจายสินค้าเกษตรในชุมชนหรือแปรรูป เช่น การสร้างโรงสีข้าวเพื่อการจัดเก็บและเพิ่มมูลค่าในการจัดจำหน่าย แต่ยังคงพึ่งบุคคลกลางในการดำเนินการทางการตลาด	ภาครัฐควรร่วมวางแผนการกระจายผลผลิตด้านการเกษตรกรรมให้กับชาวชุมชนเพื่อความยั่งยืน เช่น ส่งเสริมการค้าขายริมชายแดน โดยจัดโซนพื้นที่อย่างเป็นระบบและเป็นสินค้าที่มาจากชุมชนที่ได้มาตรฐาน และเป็นที่น่าเชื่อถือ ในการซื้อทั้งนักท่องเที่ยวและส่งออกไปยังประเทศเพื่อนบ้าน เป็นต้น
5.	ขาดการสืบทอดแนวคิดการพัฒนาเกษตรทฤษฎีใหม่บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กับเยาวชน	สถานการณ์ขาดเยาวชนในการสืบทอดองค์ความรู้พื้นฐานชุมชนด้านการเกษตรกรรม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องในสังคมไทย ไม่เข้าใจรากเหง้าทางวัฒนธรรม	ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ใช่ความรู้เฉพาะเรื่องแต่เป็นความรู้ที่เป็นองค์รวมซึ่งรวบรวมความรู้ต่าง ๆ ให้มาสัมพันธ์กันจนทำให้เกิดมิติรอบด้านหรือเห็นวิถีชุมชนนั้นเองกล่าวคือภูมิปัญญาการพัฒนาเกษตรทฤษฎีใหม่บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะสะท้อนความคิดความเชื่อความใฝ่ฝันซึ่งจะเห็นได้จากกฎเกณฑ์ทางสังคมความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวคนในชุมชนท้องถิ่นและจารีตประเพณีต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานการดำรงชีวิตของกลุ่มชนที่สำคัญยิ่งจำเป็นต้องอบรมให้กับเยาวชน โดยจัดให้เป็นระบบ แทรกไปกับการศึกษาสมัยใหม่หรือผ่านทาง

ลำดับ	ประเด็นการพัฒนา	ข้อวิเคราะห์ สาเหตุ	ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไข
			ชุมชนในการอบรมเยาวชนของชุมชนผ่านทางโครงการของชุมชนหรือหน่วยงานระดับอำเภอเป็นกลไกในการจัดการให้ความรู้

อภิปรายผลการวิจัย

จากการบูรณาการทางสังคมพบว่าในเรื่องการบูรณาการทางวัฒนธรรมอาจไม่ได้เกิดขึ้นมากสอดคล้องกับที่ Angell, R. C. กล่าวไว้ว่า ยังไม่พบว่ามี การบูรณาการในเรื่องนี้มากในชุมชน เนื่องจากความเหมือนกันทางวัฒนธรรมของคนที่มาอยู่ร่วมกัน ทั้งในชุมชนพอเพียง* ที่มีความเป็น ชนเผ่า “ไทญ้อ” เดิม และมีแบบแผนพฤติกรรมเหมือนกัน นับถือศาสนาเดียวกัน มีประเพณีร่วมกัน ส่วนที่ชุมชน ดอกคูณ* พบว่าสิ่งที่ทำให้มีวัฒนธรรมเหมือนกันคือการเคร่งครัดในหลักการทางศาสนา (Angell, R. C. , 1941) อย่างไรก็ตามความเข้มข้นของการบูรณาการทางบรรทัดฐานที่ ผังกัมพูชามีมากกว่าฝั่งไทย เนื่องจากต้องมีการปรับตัวมากกว่านั่นเอง (Landecker, W. S., 1951)

การทํากิจกรรมร่วมกันเป็นประจำ ทำให้เกิดความเหนียวแน่นของทุนทางสังคมมากยิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ ทำให้คนในชุมชนไม่รู้สึกว่าตนเองถูกทอดทิ้งหรือไม่มีความหมายต่อชุมชน ทำให้เกิดความผูกพันต่อชุมชน เช่นที่ชุมชนพอเพียง การที่ผู้นำชุมชนใช้วิธีการประชุมหมู่บ้านเดือนละหนึ่งครั้ง ซึ่งประกอบด้วยชาวบ้านเกือบทั้งชุมชนเข้าร่วมประชุม เป็นการสร้างกิจกรรมที่ทำให้เกิดความเหนียวแน่นของเครือข่าย เกิดการบูรณาการทางการสื่อสาร การบูรณาการทางหน้าที่ และการบูรณาการทางบรรทัดฐานขึ้นสอดคล้องกับที่ Booth, A. et al. ได้ทำการศึกษาเรื่องการบูรณาการทางสังคมและการหย่าร้าง (Social Integration and Divorce) ซึ่งได้ทำการศึกษาคู่สมรสในปี 1980, 1983 และ 1988 จำนวน 2,033 คนที่อายุไม่ต่ำกว่า 55 ปี โดยใช้มิติบูรณาการทางสังคม 3 มิติ คือ บูรณาการทางการสื่อสาร (Communicative Integration) การบูรณาการทางหน้าที่ (Functional Integration) และการบูรณาการทางบรรทัดฐาน (Normative Integration) (Booth, A. et al., 1991) โดยอธิบายถึงมิติด้านการสื่อสาร ว่าเป็นกระบวนการสร้างและการรักษาเครือข่ายทางสังคมของบุคคลทั้งที่บุคคลได้รับการติดต่อทางอารมณ์และจากบุคคลที่มีการปฏิสัมพันธ์กัน (Weatherly, L. A., 2003)

สรุปและข้อเสนอแนะ

เนื่องจากการศึกษาเรื่องการบูรณาการทุนทางสังคมและทุนมนุษย์พบว่า กิจกรรมในการบูรณาการได้เกิดขึ้นแต่ยังไม่ก่อเกิดเป็นรูปแบบที่เห็นได้ชัดเจนมากทั้งชุมชน ยังคงเป็นลักษณะโครงสร้างเลื่อนรางอยู่ การที่จะทำให้สามารถนำทุนทางสังคมไปปรับใช้ส่งเสริมการพัฒนาทุนมนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพที่ยั่งยืน จำเป็นต้องเสริมในเรื่อง เงินทุนความรู้ และเทคโนโลยีในด้านการตลาด ทั้งด้านการพัฒนาระดับฝีมือให้คนในชุมชน นำภูมิปัญญาออกมาใช้ เช่น การทำปลาร้า การทอเสื่อ และการทำหินอ่อน ดังนั้นการเพิ่มการสนับสนุนจึงเป็นสิ่งที่ ควรดำเนินการให้ชุมชนเกิดจุดเด่น นอกจากนั้น โอกาสของชุมชนในการปลูกผักขายเป็นทั้งจุดแข็งในด้านภูมิศาสตร์ และจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้ชุมชนสามารถมีภูมิคุ้มกัน สามารถพึ่งตนเองได้ และยืนหยัดท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจที่กำลังจะเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ทำให้ชุมชนพอเพียง สามารถยืนหยัดท่ามกลางการแข่งขันทางเศรษฐกิจได้ ส่วนกัมพูชายังต้องการการสนับสนุนที่มากกว่านี้เนื่องจาก สภาวะที่ขาดโอกาสทางอาชีพทำให้คนกัมพูชาอพยพออกจากประเทศ และเกิดผลต่อความไม่มั่นคงของประเทศได้ สังเกตได้จากเมื่อคนกัมพูชามีโอกาสมักจะย้ายถิ่นฐานไปทำงานต่างประเทศจำนวนมาก ข้อเสนอแนะ 1) ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ในชุมชนเขตบริเวณชายแดน ในพื้นที่อื่นเพิ่มเติมเพื่อให้ได้รูปแบบที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น 2) ควรขยายขอบเขตในการศึกษา โดยเปรียบเทียบรูปแบบระหว่างหมู่บ้านคูขนาน กับประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งไทย ลาว พม่า และมาเลเซีย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จุดแข็ง จุดอ่อน และการบูรณาการทางสังคมที่เกิดขึ้น อันจะนำมาสู่การส่งเสริมการพัฒนาทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ร่วมกันในพื้นที่ชุมชนริมชายแดนได้

บรรณานุกรม

- ปัญญา วิมลเศรษฐ. (2556). การค้าชายแดนไทย - กัมพูชา. เรียกใช้เมื่อ 26 มีนาคม 2561 จาก <http://mis.krirk.ac.th/librarytext/LAW/2556/ปัญญา/>
- เพิ่มศักดิ์ คงแก้ว. (2555). การศึกษาทุนทางสังคมเพื่อการจัดการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.
- ศูนย์การเรียนรู้หน่วยเฉพาะกิจกรรมทหารพรานที่ 26. (2556). โครงการหมู่บ้านเข้มแข็งคูขนานตามแนวชายแดน. เรียกใช้เมื่อ 26 มีนาคม 2561 จาก <http://www.pran26.com>

- สุพรรณิ ไชยอำพร. (2547). ทูทางสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ทางเลือกที่รับผิดชอบต่อสังคมของนักบริหารในยุคการเปลี่ยนแปลง. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์, 44(3), 69-98.
- Angell, R. C. . (1941). The Integration of American Society. New York: McGraw – Hill BookCo.
- Booth, A. et al. (1991). Social Integration and Divorce. Social Forces, 70(1), 207-224.
- Landecker, W. S. (1951). Types of integration and their measurement. American Journal of Sociology, 56(4), 332-340.
- Weatherly, L. A. (2003). Human capital the elusive asset. HR Magazine, 48(3), 1-8.